KUDÂME BİN CA’FER

Mantık, belagat, ahbâr âlimi. Künyesi, Ebü’l-Ferec olup, adı, Kudâme bin Ca’fer bin Kudâme’dir. Kudâme bin Ca’fer önceleri hıristiyanken, daha sonra halife Muktefî-billah vasıtasıyla müslüman olmuştur. Bir müddet Basra’da yaşamış, sonra Bağdâd’a gitmiştir. Ebû Hayyân’ın ifâdesine göre o, vezir Fadl bin Ca’fer bin Furat’ın meclisinde, Ebû Sa’îd Sirâfî’nin âlimlerle yaptığı münâzaralara katılmıştır. Birçok âlim ve ediple yakın arkadaşlık yapan Kudâme bin Ca’fer, 377 (m. 948) yılında vefât etmiştir.

Asrının en meşhûr nahiv âlimlerinden Müberrid, Sa’leb, Ebû Sa’d es-Sükkerî, İbn-i Kuteybe ve birçok âlimle görüşmüştür. Kudâme bin Ca’fer, bilhassa zamanının belagat ve mantık âlimleri arasında kendini kabûl ettirdi. Vezirin divânında, ilim meclisini yönetecek kadar saygı duyulan bir mertebeye ulaşmış ve bu arada birbirinden kıymetli eserler yazmıştır. Eserlerinden ba’zısı şunlardır: Kitâb-ül-harâc, Kitâbü cilâ-il-hüzn, Kitâb-üs-siyâse, Kitâbü sinaât-il-cedel, Kitâbü nüzhet-il-kulûb ve zâd-il-müsâfir, Kitâbü zehr-ir-Rebî’ fil-ahbâr, Kitâbü nakd-iş-şi’r, Necm-üs-sâkıb, Kitâbü Şâbun-il-gammi, Kitâbü sarf-il-hemmi, Kitâb-ül-büldân.

Bunların en meşhûru olan Kitâb-ül-harâc, Köprülü Kütüphânesinde yazma olarak mevcûttur. Bu eser, 217 varak (sahife) ve meşin cildli olup, içi biraz kurt tahribine uğramıştır. Ebü’l-Ferec Kudâme bin Ca’fer, eserini menziller ve bâblar hâlinde tertîb etmiştir: Birinci bâb, ordunun dîvânı hakkında, ikinci bab, Beyt-ül-malın dîvânı hakkında, üçüncü bâb, nafakalar dîvânı hakkında, dördüncü bâb, risaleler dîvânı hakkında, beşinci bâb, Tevkî’ ved-dâr dîvânı hakkında, altıncı bâb, Hatim dîvânı hakkında, yedinci bâb, gümüş dîvânı hakkında, sekizinci bâb, nakitler, ayarlar ve ölçüler dîvânı hakkında, dokuzuncu bâb, mahkemeler dîvânı hakkındadır. Daha sonrası, çeşitli yer ve denizlere dâir muhtelif ma’lûmâtı ihtivâ etmektedir. Zîrâ eserin tamamı, arzın ve denizin acâiplikleri, ba’zı beldelerin fethi ve oralardan alınacak haraçların durumları ile ilgilidir.

Kudâme bin Ca’fer, yazdığı Kitâb-ül-harâc’da şöyle bildirmektedir: Bu, mü’minlerin emîri tarafıdan filân oğlu filâna, filân bölgede onu ordunun başına komutan ta’yin ettiği zaman verilen talimattır. Ona gizli ve açık bütün işlerinde Allahü teâlâdan korkmayı, O’na itaat üzere amelini yapmayı, bütün iş ve hareketlerinde kuvvet ve kudretin Allahü teâlâdan başkasında olmadığına inanmasını emreder. Mü’minlerin emîri, onu bu vazîfeye, ancak kötülük yapanların, fesad ve fitne çıkaranların işlerine mâni olacak güç ve kuvvete, disipline sahiptir diye ve bundan dolayı halk ve memlekette rahatlık ve refah olur ümidiyle ta’yin etti.

Ona, Allahü teâlânın gazâbına mucib olan şeylerden, O’nun tarafından yasak edilen şeylerden ve kötü olarak ilân edilmiş şeylerden sakınmasını emreder. Ona askerlerini ve etrâfında bulunanları, halktan herhangi birisine zulme teşebbüs etmekten veya haksızlıkla onların zarar ve ziyana uğramasını

önlemesini ve memleketlerde Allahü teâlânın düşmanlarıyla savaşmasını emreder.

Ona, bu talimatı kendisine yakın olanlara okuyarak, mü'minlerin emîrinin onların refakatlerini temenni ve onlara iyilik yapmayı tercih ettiğini, onlardan adâletsizliği gidererek adâleti tevzi etmeyi, onları himâye için şahsen müdâhale ederek onların düşmanlarıyla mücâdele etmek husûsundaki iyi niyetlerinden haberdar etmesini emreder.

Bu talimatın son kısmında ise;

Mü'minlerin emîri, seni iyiliğe sebep kılmasını, doğru yolda hidâyet etmesini, sana emânet edilen bütün harp ve idâre işlerinde lütfu ile sana yardım etmesini cenâb-ı Hakdan niyaz eder..

Deniz kuvvetleriyle ilgili kısmında ise; bu, mü'minlerin emîrinin; filân oğlu filanı, filân deniz üssüne ta'yin ettiği zaman verdiği talimattır. Ona, bizzat kendi nefsine dikkat etmesini, eğriliğini düzeltmesini, Allahü teâlâyı hatırlamakla rûhundan kötü arzuları ve şeytanın sapıklıklarını uzaklaşdırmasını, ahlâkını güzelleştirmesini, hâl ve hareketlerini doğrultmasını, kendi askerleri ve diğer dostları için, iyi ve güzel olan herşey için bir muallim ve örnek olmasını, onları, yolların en iyisinin üzerinde yürümeye yöneltmesini emreder. Ona, itaat edenlere karşı yumuşak, serkeş olanlara sert olmasını, fakat her durumda da insaf ve adâletin hakkını vermesini emreder.

Bu talimatın son kısmında ise; bunlar, mü'minlerin emîrinin sana talimatı ve senin için emirleridir. Onları anla ve tavsiyelerine göre hareket et ve her hâl ve durumda o, senin nasıl olmanı arzu ediyorsa öyle ol. Sana güvenip emânet ettiği bütün işlerde seni hayra yöneltecek irşâda mazhar olman için duâ eder.

1) Mu'cem-ül-udebâ, cild-17, sh. 12

2) Nücûm-üz-zâhire, cild-3, sh. 292

3) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-2, sh. 220

4) Keşf-üz-zünûn, 402, 949, 959, 986, 1068, 1078, 1415, 1945, 1973

5) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-8, sh. 128

6) Kitâb-ül-harâc'ın muhtelif varakları